

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ «ОРГАНІЗАЦІЯ І ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ» ДЛЯ АСПРАНТІВ УЖГОРОДСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Метою викладання навчальної дисципліни «Організація і проведення наукових досліджень» є вивчення принципів та методів організації й проведення фундаментальних наукових досліджень, оволодіння дослідницьким інструментарієм теоретичної та прикладної науки.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Організація і проведення наукових досліджень» є:

1. *ознайомити* аспірантів з об'єктом, предметом та специфікою вивчення дисципліни «Організація і проведення наукових досліджень»;
2. *охарактеризувати* основні напрямки становлення фундаментальних та прикладних наукових досліджень;
3. *розкрити зміст* основних категорій та понять дисципліни;
4. *проаналізувати* основні методи наукових досліджень;
5. *визначити* найтипівіші методологічні практики та інструментарій сучасної науки;
6. *проаналізувати* базові поняття наукових досліджень та методи наукового аналізу, крізь призму сучасних дослідницьких підходів і експериментальних наукових шкіл, у політичній науці зокрема;
7. *з'ясувати* особливості походження й становлення методології сучасної науки;
8. *визначити та виокремити* концептуальні відмінності різних методів та методологій наукових досліджень, визначити їх ефективність;
9. *сформулювати* цілісне бачення розвитку дослідницької методології сучасної науки та оволодіти навичками використання цих методів.

Згідно вимог освітньої програми підготовки доктора філософії (PhD), аспіранти повинні:

знати:

- основні поняття та категорії, що пов'язані з організацією та проведенням наукових досліджень;
- основні етапи становлення та розвитку сучасної науки, основні наукові (методологічні) школи сучасної науки;
- про аспекти впливу соціально-економічних умов, історичних та політичних подій на специфіку наукових підходів та методологію дослідження;
- поняття про наукову діяльність, її види, форми, характеристика суб'єктів, підготовка та атестація наукових і науково-педагогічних кадрів;
- зміст основних методів та методик наукових досліджень (збору та обробки наукової інформації);
- вимоги до організації і проведення наукових досліджень, їх класифікацію, види, форми, науковий та науково-прикладний результат;
- принципи та вимоги до побудови програм та планів фундаментальних наукових досліджень;
- форми узагальнення наукових результатів; поняття творчості та наукової творчості, їх ознаки;
- форми наукових документів, логічні засоби зв'язку, техніко-орфографічні правила оформлення та уніфікації наукових документів; характерні особливості наукової мови та наукової творчості;
- особливості наукової публікації та методологію емпіричних досліджень;
- структуру, логіку і систему вимог до дисертаційної роботи.

вміти:

- аналізувати зміст основних методів, методик та інструментарію наукових досліджень;
- формулювати висновки та узагальнення; застосовувати сучасні ефективні засоби роботи з науковою та навчально-методичною літературою;
- давати критичну оцінку щодо використання найприйнятніших та

найефективніших методів збору й обробки наукової інформації;

- працювати з різноманітними методами та методиками сучасного наукового аналізу;
- працювати з текстами наукових джерел; складати модель творчої роботи, програму і план наукового дослідження;
- володіти прийомами роботи над науковим текстом (есе, тези, стаття, дисертаційна робота);
- вірно оформляти і представляти результати наукових досліджень;
- обґрунтовувати практичну значущість результатів дослідження, захищати результати дисертаційного дослідження у встановленій формі;
- володіти поняттями та засобами авторського права.

Компетентності, якими повинні оволодіти здобувачі:

1) соціально-особистісні компетенції:

- здатність до організації особистої науково-дослідної діяльності;
- здатність до системного науково-критичного мислення;
- науковий світогляд і творче мислення;

2) загальнонаукові компетенції:

- здатність здійснювати фундаментальний аналіз наукових проблеми;
- вільне володіння науковою лексикою;
- володіння теоретико-методологічними засадами регулювання відносин інтелектуальної власності, участь у конкурсах, грантових і стипендіальних програмах;

3) інструментальні компетенції:

- знання основ методології, техніки, організації і проведення наукових досліджень;
- знання підходів до планомірної та ефективної індивідуальної і командної науково-дослідної роботи.

Вивчення дисципліни передбачає творчий підхід аспірантів до пошуку відповідей на питання з найактуальніших проблем методології сучасної науки та організації і проведення наукових досліджень.

I МОДУЛЬ. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ **НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Тема 1. Наука і наукові дослідження.

Предмет, мета і завдання курсу, його місце в системі підготовки доктора філософії (PhD). Принципи побудови і структура дисципліни.

Методичні рекомендації щодо вивчення дисципліни «Організація і проведення наукових досліджень». Коротка характеристика основної та додаткової навчальної літератури.

Загальні відомості про науку. Наука — соціально значуща сфера людської діяльності. Пізнання об'єктивного світу – головна функція науки. Характеристика процесу наукового пізнання. Наукове дослідження як форма здійснення і розвитку науки. Класифікація наук на основі відмінностей у предметах дослідження. Категорії наукових досліджень: фундаментальні і прикладні. Наукові школи в науках.

Науково-технічна революція (НТР) як передумова перетворення науки в продуктивну силу виробництва. Головні ознаки та характерні риси сучасної НТР. Масштаби наукових досліджень в умовах НТР. Вплив наукових знань на рівень розвитку техніки і технології в умовах НТР.

Диференціація та інтеграція як закономірні тенденції розвитку науки. Диференціація, її характерні ознаки та форми прояву в науці. Історичні передумови виникнення диференціації наук. Інтеграція, її характерні ознаки та форми прояву в науці. Механізми та умови, види і рівні інтеграції наукових знань. Інтеграційні процеси у педагогіці та в освіті.

Тема 2. Організаційні основи наукових досліджень.

Організаційна структура наукових досліджень в Україні. Державна система організації і управління науковими дослідженнями в Україні: керівні органи та наукові установи. Організаційні сектори науки в Україні: академічний, вузівський, галузевий, виробничий.

Наукові товариства та їх роль в розвитку науки і популяризації наукових знань. Студентські наукові товариства, їх організація і діяльність. Національна

Академія наук – головний науковий центр України. Передумови її створення, структура та діяльність, Кадрове забезпечення наукових досліджень. Вимоги до наукового працівника. Авторитет та рівень кваліфікації наукового працівника.

Наукові ступені і вчені звання в Україні. Порядок присудження наукових ступенів і вчених звань. Форми підготовки наукових працівників. Особливості та підходи до атестації наукових працівників в зарубіжних країнах.

Тема 3. Історія становлення та розвитку політичної науки.

Історичні етапи розвитку науки. Передумови виникнення науки як необхідного наслідку суспільного розподілу праці. Наука на ранніх стадіях розвитку суспільства. Наука в період середньовіччя. Наука в умовах виникнення і розвитку капіталізму.

Причини виникнення політології як науки. Утворення перших кафедр політичної науки в США та європейських країнах (1857 р. – в Колумбійському коледжі, 1903 – утворено Американську асоціацію політичних наук, 1871 р. – утворена Вільна школа політичних наук у Франції та інші). Інституціоналізація політичної науки після Другої світової війни. Конгрес ЮНЕСКО про предмет політичної науки (1948 р.): а) політична теорія; б) політичні інститути; в) партії, групи і суспільна думка; г) міжнародні відносини. Утворення під егідою ЮНЕСКО Міжнародної асоціації політичних наук (1949).

Основні школи і течії сучасної зарубіжної політології. Біхевіористський напрямок у дослідженнях політики (Ч. Мерріам, Г. Лассуел, Дж. Кетлін та ін.). Системний аналіз влади (Т. Парсонс, Д. Істон, Р. Даль та ін.). Концепції елітократії і націократії (Р. Міллс, Ч. Раш та ін.). Політична соціологія (С. Ліпсет, М. Дюверже, Р. Арон, М. Крозьє та ін.). Психоаналітичні концепції політики (Ж. Лакан, Ч. Мерріам та ін.). Теорія соціально-політичних конфліктів (П. Блау, К. Боулдінг, Р. Дарендорф). Компаративістика як метод аналізу різнорідних політичних систем (Д. Істон, Г. Алмонд, С. Верба, К. Дойч, С. Гантінгтон). Теорія політичних систем (Р. Роуз, М. Девіс, Х. Білдсман).

Концепція політичного плюралізму та її проблеми. Теорія партиципатарної демократії (масштаби політичної участі, зростання свободи, посилення рівності,

оптимальне поєднання елементів прямої і представницької демократії). Теорія поліархії Р. Даля. Множинність центрів влади в демократичному суспільстві. Корпоративна суспільна демократія як механізм формування національно-державної цілісної політики з участю політичної еліти, бізнесу та профспілок.

Геополітика, етнополітологія, політична конфліктологія, кратологія: досягнення зарубіжної політології ХХ століття. XIV Всесвітній конгрес Міжнародної асоціації політичних наук (1988 р.) про глобалізацію політичних наук і необхідність міжнародного співробітництва учених-політологів. Становлення і розвиток політичної науки в Чехії, Словаччині, Румунії, Угорщині. Використання політологами Ужгородського національного університету досвіду викладання політологічних дисциплін сусідніх держав.

II МОДУЛЬ. МЕТОДИ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ТА ПРИКЛАДНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Тема 4. Методологічні основи наукового пізнання.

Загальні відомості про наукове пізнання. Суб'єкти й об'єкти пізнання. Взаємодія суб'єкта й об'єкта у пізнавальній діяльності. Взаємозв'язок пізнання і практики. Рівні пізнання: чуттєвий і раціональний, емпіричний і теоретичний. Методи наукового пізнання. Уявлення про метод як засіб пізнання. Категорії методів пізнання: узагальнені, загальні та часткові (спеціальні) методи. Методи емпіричного дослідження: спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент. Методи теоретичного дослідження: ідеалізація, формалізація, логічні та історичні методи.

Методи, що можуть бути застосовані на емпіричному й теоретичному рівнях: абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція, моделювання.

Системний підхід і системний аналіз. Загальні відомості про систему. Зв'язки між елементами системи. Поділ систем на цілісні та сумативні, матеріальні та абстрактні, природні та штучні, статичні та динамічні, закриті й відкриті, Структура, характеристики та властивості систем. Визначення системного підходу. Вплив системного підходу на послідовність наукового дослідження.

Особливості прояву системного аналізу у науковому дослідженні. Моделі у науковому дослідженні. Поняття про модель та моделювання. Призначення моделей у науковому дослідженні. Моделювання на основі комп'ютерної техніки.

Тема 5. Інформаційне забезпечення наукових досліджень.

Загальні відомості про інформацію. Поняття про інформацію. Роль інформації у науковій діяльності. Друковані носії інформації. Носії і засоби поширення інформації на основі комп'ютерної техніки. Типологія наукової інформації та основні види видань. Поняття про документи як засоби фіксації наукової інформації. Нормативно-технічні документи. Патентна інформація. Депоновані рукописи. Неопубліковані документи.

Особливості вторинної інформації та її пошук. Призначення та види бібліотек. Бібліотечні фонди: основний і довідковий. Бібліотечні каталоги та картотеки. Види каталогів; алфавітний, систематичний і предметний, їх особливості та призначення. Методика пошуку першоджерел. Спеціальні бібліографічні видання та їх роль в інформаційному пошуку. Оформлення результатів інформаційного пошуку. Систематизація і письмовий виклад опрацьованих матеріалів. Оформлення результатів опрацювання першоджерел: складання виписок, анотацій, конспектів.

Тема 6. Автоматизовані системи обробки інформації на ЕОМ та застосування їх у наукових дослідженнях.

Характеристика автоматизованих систем обробки інформації. Особливості науково-дослідної роботи соціального працівника в умовах використання комп'ютерної техніки. Пакети прикладних програм обробки даних наукових досліджень (Excel, SPSS) та їх функціональні блоки: програми налаштування на конкретне дослідження та введення інформації в комп'ютер; програми контролю та коригування даних; програми перетворення введених даних, що включають програми перекодування даних (зміна кодів значень ознак, об'єднання кількох значень певної ознаки в одне та ін.), побудови додаткових ознак (значення яких обчислюються на основі значень існуючих ознак),

побудови підвибірок, що задовольняють певні умови, експорту даних у формати інших пакетів та імпорту їх; програми математико-статистичного аналізу: програми побудови різних таблиць, розрахунку статистичних показників, перевірки статистичних гіпотез, кореляційного, регресійного, дисперсійного, кластерного та факторного методів аналізу; програми наочного представлення та виведення результатів обчислень.

Тема 7. Організація та проведення наукового дослідження.

Вимоги до проведення наукового дослідження. Вплив особистісних якостей дослідника на результативність наукового дослідження. Послідовність проведення наукового дослідження. Науковий напрямок, проблема і тема наукового дослідження. Вибір теми дослідження. Ознайомлення із станом обраної теми дослідження. Уточнення теми і складання програми дослідження.

Обґрунтування теми, дослідження, його актуальності та новизни. Методологічний апарат наукового дослідження. Мета та завдання дослідження. Вибір методів дослідження. Умови забезпечення адекватності обраних методів дослідження його меті та завданням. Логіка наукового дослідження. Складання календарного плану робіт. Гіпотеза дослідження. Систематичне накопичення дослідних матеріалів. Зведення і опрацювання результатів дослідження. Теоретичний аналіз та літературне оформлення результатів дослідження. Упровадження у практику та оцінювання теоретичної й практичної значущості результатів дослідження. Експеримент як складова частина наукового дослідження. План і методика експерименту. Вибір способів та засобів фіксації результатів експерименту. Комп'ютеризація експериментальних робіт. Роль особистості науковця у проведенні дослідження.

Тема 8. Обробка та оформлення результатів дослідження.

Форми узагальнення результатів наукових досліджень: усний виклад, тези доповіді, реферат, наукова стаття, науковий звіт, дисертація, монографія. Вимоги до їх змісту та оформлення.

Методи зведення й обробки результатів експериментальних досліджень: статистичні, графічні й табличні.

Складання списку літературних джерел. Вимоги до оформлення наукових праць. Письмове оформлення наукової праці. Виразність і мова тексту наукової праці. Правильність застосування наукової термінології. Цитування у тексті наукової праці. Види посилань на використані літературні джерела. Пояснення зв'язку тексту з посиланнями. Спрощення бібліографічних описів у посиланнях.

Завершення і представлення результатів наукового дослідження. Вибір форми представлення результатів наукового дослідження. Показники оцінювання результативності проведеного дослідження. Рецензування завершеної наукової роботи.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Вивчення дисципліни «Організація і проведення наукових досліджень» передбачає творчий підхід аспірантів та здобувачів до пошуку відповідей на питання з найактуальніших проблем методології науки, організації і проведення наукових досліджень, саме тому, аби запобігти формалізованому підходу до даного предмету, рекомендовані такі **види індивідуальної роботи**:

1. опрацювання першоджерел та написання есе*;
2. аналіз праць теоретиків і методологів політичної науки та підготовка рецензій**;
3. за допомогою різноманітних методів збору та обробки інформації проведення наукових досліджень***.

* **Есе** – жанр філософського, літературно-критичного, політико-публіцистичного твору, що поєднує індивідуальну позицію автора/авторки, з невимушеним, часто парадоксальним викладом, орієнтованим на яскраву, образну та лаконічну розмовну мову.

Основні вимоги до написання та оформлення есе:

- тема есе може формулюватися самостійно аспірантом/здобувачем в межах проблематики дисципліни, або ж спільно з викладачем;
- обсяг тексту: 10 – 12 сторінок формату А4, поля – 2 см, шрифт Times New Roman, кегль 12, інтервал 1,5;

– посилання (за наявності) на кожній сторінці, оформлені відповідно до загальноприйнятих бібліографічних вимог.

****Рецензія** – вид критичного аналізу, розбір, оцінка публікації, літературного чи наукового твору або продукту; жанр наукової публіцистики та літературної критики. На основі критичного аналізу, автор/авторка рецензії може виставити об'єкту рецензування певну оцінку для визначення відносної цінності рецензованого матеріалу.

Орієнтовна структура рецензії:

1. Назва та автор рецензованої роботи.
2. Визначення мети написання роботи.
3. Повнота аналізу та розкриття проблематики.
4. Використання системи доказів та доцільності наукового пошуку.
5. Наявність чітких висновків.
6. Переваги (позитиви) та недоліки (негативи) роботи.

*****Проведення наукового дослідження (підготовка і оформлення дисертаційної роботи)** – за допомогою детально розробленого плану дослідження, реалізація на практиці одного чи кількох методів та дослідницьких прийомів. Аспіранти/здобувачі самостійно обирають тематику дослідження та методологічний інструментарій. У межах дослідницької процедури аспіранти можуть імпровізувати та експериментувати з методологічними прийомами.

Під час оцінювання індивідуальної роботи враховується:

1. самостійність, креативність (аналітичний підхід, генерація ідей, новизна постановки проблеми), аргументованість;
2. доступність, репрезентативність та верифікованість отриманих даних і результатів;
3. використання першоджерел, системність, достовірність викладеного матеріалу, стилістика (загальна грамотність, легкість сприйняття текстів та матеріалу
4. логічність викладу, посилання на використану літературу і джерела.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Основні форми та методи організації навчального процесу, під час викладання дисципліни «Організація і проведення наукових досліджень»:

✓ Словесні (лекція, бесіда, обговорення, інструктаж).

1) Проблемна лекція. Саме проблемна лекція дозволяє розумовий діалог лектора із слухачами: лектор постійно звертається до слухачів з питаннями, які їх активізують та мобілізують до використання наявних знань у вивченні нового матеріалу.

✓ Наочні (ілюстрація, демонстрація (з використанням фотоілюстрацій, таблиць та схем, електронних презентацій)).

✓ Практичні (опитування на практичних заняттях; виконання тестових завдань; робота з першоджерелами; виконання індивідуальних завдань (див. вище); контрольні роботи).

1) Практичні вправи (*стимуляційні або імітаційні ігри*). Імітаційні ігри розвивають уяву та навички критичного мислення, сприяють застосуванню на практиці вміння вирішувати проблеми, а стимуляція дає можливість учасникам та учасницям глибоко вжитися в проблему, зрозуміти її із середини.

✓ Інтерактивні методи навчання:

1) *Робота в малих групах* Такий вид роботи сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватись, критичного мислення, вміння переконувати й вести дискусію. Важливим елементом групової роботи є опрацювання змісту і подання групами результатів колективної діяльності. Залежно від змісту та мети теми навчання можливі різні варіанти організації роботи малих груп.

2) *«Мозковий штурм»*. Відома інтерактивна технологія колективного обговорення, що широко використовується для вироблення кількох вирішень конкретної проблеми. Мозковий штурм спонукає учасників та учасниць проявляти уяву та творчість, дає можливість їм вільно висловлювати свої думки. Мета “мозкового штурму” чи “мозкової

атаки” в тому, щоб зібрати якомога більше ідей щодо проблеми від усіх учасників та учасниць протягом обмеженого періоду часу.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Викладач використовує наступні групи методик контролю знань аспірантів, які вивчають дисципліну «Організація і проведення наукових досліджень»:

1. Методи усного контролю (монологічна відповідь аспіранта/ки на окреме питання теми практичного заняття у індивідуальній та фронтальній формах; запитально-відповідна бесіда під час роз’яснення проблемного питання на практичному занятті; залік; іспит у формі усної відповіді на три запитання з переліку питань).
2. Письмовий контроль (виконання індивідуальної роботи; контрольна робота; дидактичні тестові завдання).
3. Методи практичного контролю (перевірка змістового наповнення електронної презентації).

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ АСПІРАНТИ

Розподіл балів за виконання модулів

Вид навчальної діяльності	Модуль I	Модуль II
Практичні заняття	20 балів	20 балів
Індивідуальні завдання	30 балів	30 балів
Контрольна робота	50 балів	50 балів
Всього за модуль	100 балів	100 балів
Всього	100 балів (середнє арифметичне)	
Форма підсумкового контролю	Залік (1 семестр) Іспит (2 семестр)	

Шкала оцінювання на заліку: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90–100	A	відмінно
82–89	B	Добре
74–81	C	
64–73	D	Задовільно
60–63	E	
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова:

1. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень: Підручник. К. : АБУ, 2002. 480 с.
2. Білуха М. Т. Основи наукових досліджень: Підручник. К. : Вища школа, 1997. 271 с.
3. Діденко А. Н. Сучасне діловодство: Навч. посіб. 3-є вид. К. : Либідь, 2001. 384 с.
4. Ковальчук В. В., Моїсєєв Л. М. Основи наукових досліджень: Навч. посіб. Вид. 2-е, доп. і перероб. К. : Видавничий дім „Професіонал”, 2004. 208 с.
5. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень : навч. Посібник. Київ : Професіонал, 2005. 240 с.
6. Колесников О. В. Основи наукових досліджень : навч. посібник. Київ : ЦУЛ, 2011. 144 с.
7. Коломієць В. О. Як виконувати курсову роботу: Метод, посібник для студентів вищих педагог, навч. закладів. К. : Вища школа, 2003. 69 с.
8. Компьютерное моделирование социально-политических процессов. / Шабров О. Ф., Анохин М. Г., Дзалиев М. И. и др. М., 1994.

9. Крушельницька О. В. Методологія і організація наукових досліджень: Навч. посіб. К. : Кондор, 2003. 192 с.
10. Крушельницька О. В. Методологія і організація наукових досліджень: Навч. Посібник. Київ : Кондор, 2009. 206 с
11. Кушнарєнко Н. М., Удалова В. К. Наукова обробка документів: Підручник. К. : Вікар, 2003. 328 с.
12. Організація та методологія наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. Рек. МОН Київ : ЦУЛ, 2010. 352 с.
13. Основи наукових досліджень. Організація самостійної та наукової роботи студента. Навч. посіб. / Чорненький Я. Я., Чорненька Н. В., Рибак С. Б. та ін. Київ : Професіонал, 2006. 208 с.
14. Основи наукових досліджень: навч. підручник / за ред. В. І. Саюк, Є. Р. Чернишової Київ : Педагогічна думка, 2012. 144 с.
15. П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі: Навч. посібник. Київ : Центр навч. літератури, 2003. 116 с.
16. Романюк М. М. Загальна і спеціальна бібліографія: Навч. посібник для студентів „Видавнича справа та редагування”. 2-е вид. Львів : Світ, 2003. 96 с.
17. Серєда Л. П., Павленко В. С. На допомогу авторам навчальної літератури: Навч. посібник для викладачів вищих навч. Закладів. К. : Вища школа, 2001. 79 с.
18. Стеченко Д. М. Методологія наукових досліджень: підручник, Рек. МОН. Київ : Знання, 2007. 309 с.
19. Сурмін Ю. Майстерня вченого: Підруч. для науковця. К. : ТМЦ «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. 302 с.
20. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень. К. : Слово, 2003. 240 с.
21. Цехмістрова Г. С. Методологія та організація наукових досліджень : навч. 2-е вид., доп. Рек. МОН. Київ : ВД "Слово", 2012. 352 с.
22. Шишка Р. Б. Організація наукових досліджень та підготовки магістерських

і дисертаційних робіт : навчальний посібник. Харків : Еспада, 2007. 368 с.

Допоміжна:

1. Аналитические методы и методики в исследовании международных отношений. М., 1982.
2. Боришполец К. П. Методы политических исследований: Учеб. пособие для студентов вузов. М.: Аспект Пресс, 2005.
3. Матвеев Р. Ф. Теоретическая и практическая политология. М., 1993.
4. Радаев В. В. Как организовать и представить исследовательский проект (75 правил). М., 2002.
5. Саати Т., Керне К. Аналитическое планирование. Организация систем. М., 1991.
6. Семенова В. В. Качественные методы. М.: Добросвет, 1998.
7. Симонов К.А. Политический анализ. М., 2002.
8. Татарова Г. Г. Методы анализа данных. М., 1999.
9. Шашин П. Б. Метод экспертных оценок. М., 1987.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

1. <http://www.bookworld.com.ua> // Бібліотека “Мир книг”.
2. <http://www.librar.zgia.zp.ua> // Бібліотека Запорізької державної інженерної академії.
3. <http://www.politican.iatp.org.ua> // Zoon Politican.
4. <http://www.elibrary.ru> // Наукова електронна бібліотека.
5. <http://www.i-u.ru> // Бібліотека Російського гуманітарного Інтернет-університету.
6. <http://www.mgimo.ru> // Бібліотека Московського державного інституту міжнародних відносин.
7. <http://www.msu.ru> // Бібліотека Московського державного університету.
8. <http://www.polit.msk.ru> // Бібліотека “Політична наука”.

9. <http://http://www.auditorium.ru> // Бібліотека порталу “Auditorium”.
10. <http://http://www.philosophy.ru> // Бібліотека історії філософії.
11. <http://www.lib.students.ru> // Студентська бібліотека он-лайн.
12. <http://www.big-library.narod.ru> // Велика електронна бібліотека.
13. <http://www.magister.msk.ru/library/library.htm> // Бібліотека електронної літератури.
14. <http://www.e-lib.info> // Електронна бібліотека.
15. <http://www.ukrlib.com> // Українська бібліотека “Джерело”.